

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PAGRINDŲ
ĮSTATYMO NR. I-1234 2, 29 IR 49 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR ĮSTATYMO
PAPILDYMO 36⁶ STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS
VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS TEISINĖS PAGALBOS ĮSTATYMO NR. VIII-1591 17
IR 18 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

2020 m. nuo smurto galimai nukentėjo 2486 vaikai, 2021 m. – 2594, o praėjusiais metais galimai nuo smurto nukentėjusių vaikų skaičius išaugo iki 2866. Vaiko teisių gynėjų duomenimis, per 2020 metus mūsų šalyje dėl galimai nuo seksualinio smurto nukentėjusių vaikų užfiksuoti 185 atvejai, 2021 m. – 239 atvejai, o praėjusiais metais – 300 atvejų. Šių metų pirmąjį mėnesį tokių atvejų užfiksuota 22.

70–85 procentais atvejų seksualinį smurtą vaikai patiria artimoje aplinkoje, o skriaudėjas yra asmuo, kurį vaikas pažįsta ir kuriuo pasitiki: giminaitis, bendraamžis, šeimos draugas ar kitas artimas žmogus.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 2, 29 ir 49 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 36⁶ straipsniu įstatymo projektu (toliau – Įstatymo projektas Nr. 1) ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 17 ir 18 straipsnių pakeitimo įstatymo projektu (toliau – Įstatymo projektas Nr. 2) siekiama į baudžiamąjį procesą įdiegti specializuotos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos instrumentą, kuomet yra atstovaujami seksualinį smurtą patyrusių vaikų teisės ir teisėti interesai.

Šiandien Lietuva yra perėmusi gerą patirtį iš Skandinavijos šalių ir minėtame procese atsiradusi ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro bei teisėjo specializacija, susijusi su dalyvavimu baudžiamajame procese, kuomet nusikaltimo auka yra nepilnametis vaikas. Teismuose dirba profesionalių teismų psichologų komandos, kurių interesų sritis – būtent darbas su vaikais teisinėje sistemoje. Profesionalus ir kokybiškas vaiko, nukentėjusiojo nuo seksualinio smurto, atstovavimas baudžiamajame procese yra ypatingai svarbus ir reikšmingas. Labai svarbu yra užtikrinanti jo teisių ir laisvių apsaugą, kuomet jis pats dėl amžiaus negali tinkamai įgyvendinti savo teisių ir pareigų bei apginti savo teisėtų interesų.

Deja, iš nevyriausybinų organizacijų, veikiančių šioje srityje, tenka dažnai išgirsti apie nekokybišką ir neprofesionalų vaiko teisių bei teisėtų interesų atstovavimo baudžiamajame procese, kuomet yra paskiriama valstybės garantuojama teisinė pagalba. Tokiais atvejais galima padaryti nepataisomų klaidų, kurios gali dar labiau traumuoti ir taip nukentėjusius vaikus. Seksualinį smurtą patyręs vaikas psichologinę traumą gali pakartotinai patirti dėl neigiamų artimiausios socialinės aplinkos reakcijų, įvykio išviešinimo žiniasklaidoje, netinkamų, nekoordinuotų ir nesavalaikių įvairių žinybų veiksmų, dalyvavimo daugkartinėse apklausose. Netinkamas atstovavimas vaiko interesams gali kelti rimtą grėsmę net teisingumui, kuomet vaikui nebus sudaryta galimybė pasinaudoti visomis savo teisėmis.

Specializuota psichologinė pagalba galimai seksualinį smurtą patyrusiems vaikams teikiama tik Vilniuje esančiuose Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai priklausančiuose Globos namuose „Užuovėja“, o toliau pagalba turi rūpintis arba pati šeima, arba, jeigu reikalinga, yra perduodama konkrečios savivaldybės vykdomai atvejo vadybai. Deja, dėl specialistų trūkumo, brangių, ne visada šeimoms įperkamų, psichologo paslaugų ir aiškaus pagalbos suteikimo mechanizmo nebuvimo, nei galimai nukentėję vaikai, nei jų interesus atstovaujantys suaugę tęstinės psichologinės ar psichoterapinės pagalbos taip ir nesulaukia. Tai daro didelę ilgalaikę žalą tiek vaikui, tiek jo artimai aplinkai. Dėl to projektu siekiama aiškaus, skaidraus ir valstybės remiamos specializuotos, t. y. šioje srityje ekspertinės, psichologinės pagalbos vaikui ir jo artimiesiems mechanizmo.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos Seimo nariai Vytautas Bakas, Tomas Tomilinas, Linas Kukuraitis, Lukas Savickas ir kiti.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą nėra besispecializuojančių vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių advokatų, kurie turėtų tvirtas žinias apie nuo smurto, ypač seksualinio, nukentėjusius vaikus, aukoms būdingą elgseną, pagalbą, bendravimą. Lietuvoje iš esmės visi advokatai yra universalūs, nėra specializacijos. Nusikaltimai yra specifiniai, todėl reikia turėti ypatingų žinių tiek nustatant, tiek atstovaujant vaikui.

Seksualinis smurtas yra traumuojantis įvykis visai šeimai, stipriai ją sukrečiantis, sukeltantis daug jausmų, todėl pagalba turi būti sisteminė, siekianti padėti ne vien nukentėjusiam vaikui, bet ir kitiems šeimos nariams. Vaikui, galimai patyrusiam seksualinį smurtą, šiuo metu gali būti suteikiama bendra psichologo pagalba. Specializuota psichologinė pagalba tiek vaikui, tiek jo artimai aplinkai yra neprieinama.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Įstatymo projektu Nr. 1 siūloma nustatyti, kad vaikams, galimai patyrusiems seksualinį smurtą, skiriamas specializuotą valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą teikiantis advokatas, išskyrus tuos atvejus, kai vaiko tėvai (įtėviai) arba kiti atstovai sudaro teisinių paslaugų teikimo sutartį su jų pasirinktu advokatu vaiko interesams ginti. Taip pat vaikams, galimai patyrusiems seksualinį smurtą ir jų interesus atstovaujantiems suaugusiems teikiama valstybės finansuojama specializuota psichologinė pagalba.

Taip pat Įstatymo projektu Nr. 2 siūloma nustatyti, kad specialiai parengtiems advokatams, kurie bus apmokyti pagal Lietuvos advokatūros parengtą ir su Teisingumo ministerija suderintą specialiąją mokymo programą darbui bylose, kuriose nepilnamečiai vaikai yra patyrę seksualinį smurtą, už antrinės teisinės pagalbos teikimą mokamas užmokestis būtų ne mažesnis kaip dvigubas advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą mokamo taikomo dydžio užmokestis. Siūloma nustatyti terminą per kurį Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba turi priimti sprendimą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo seksualinį smurtą galimai patyrusiems vaikams.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymo projektus neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai nenumatoma.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai nenumatoma.

8. Ar Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Iki įstatymų įsigaliojimo datos Teisingumo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, savivaldybių institucijos turės pakeisti esamus ar patvirtinti naujus įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus.

10. Ar Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektai parengti laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projektuose neapibrėžiama naujų sąvokų.

11. Ar Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Teisingumo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija turėtų priimti šių įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymo projektų įgyvendinimui papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis „seksualinis smurtas“, „vaikai“, „valstybės garantuojama teisinė pagalba“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

Seimo nariai: